

Tui puipuia o te COVID-19

Aiheā te tatau ai ke fai hoku tui?

Ko te kautū o te tui ke puipui mai ai koe mai te famai COVID-19, ma ka fehoahoani ai foki ki te taofiofiga o te pipihi kina tino o tō kaiga vena ma tagata lauaitete.

E iei he tau mo te tui?

Heai. E heai he tau o te tui puipuia o te COVID-19. E maua fua mo tagata uma e nonofo i Niuhila.

E tatau au ke fai hoku tui?

Ko te tui tenei he fakaopoopoga ki te puipuiga o koe ma tō kaiga mai te famai ko te COVID-19 e fakamalohia atu ai e kimatou ke talia e koutou te tui tenei kafai e ofa atu. Pe vēhea lava, e hē fakamalohia.

Ko ai te mafai ke tui?

Ko te tui puipuia e avanoa mo hō he tino kua katoa te 16 tauhaga ki luga e nonofo i Niuhila.

E hē ona ko he tulaga fakapokepoke mai te tui puipuia ki tamaiti i lalo ifo o te 16 tauhaga, kae ko te ala moni e heki fakaaofia te tupulaga i lalo o te 16 tauhaga ina fakatakitakiga o te tui pe hāogalēmu mo kilatou.

Ko kilatou i lalo ifo o te 16 tauhaga te matutua e mauālalo te tulaga e ono lamatia/afaina ai mai te famai COVID-19 ma ko tagata matutua te fakamamafa ki ei te matou kikilaga.

Kafai au he tino e galue ihe MIQ, e inā mafai nei na tino o toku kaiga ke tui?

Io. Ko te tui puipuia e avanoa i te taimi nei mo hō he tino mai te 16 tauhaga ki luga e nofo i tō fale. Kafai foki koe pe he tino o tō kaiga e fai ma ahiahi ki ō tahi kaiga, he mea tatau lele te koulua talanoa fakatahi ma fai he filifiliga lelei agai kina itu e tatau ke fai ke ono puipuia ai koutou uma.

E ala aogā te tui COVID-19 e fokotahi ki na āuga kehekehe o te famai kua kitea nei?

E iloilo nei e te Matāeke o te Ola Mālōlō na fakamaumauga mai na atunuku i fafo agai ki te afiaga o te tui puipuia ona ko na āuga fou o te famai. Kua fakailoa mai e ni ietahi kamupani ka fai ni a latou hūiga ki te tui puipuia ke fakamautinoa e galue lelei – e tali tutuha ma na hūiga mahani e fai ki te tui puipuia o te fulū.

E hefe te tui?

E hē mafai ke fakaaogā te tui puipuia o te COVID-19 i Niuhila heiloga kua hiaki ma pāhia e te Medsafe. Ko te Medsafe ko te pa puipui ia mo te haogālemu ona vailakau e fakataga i Niuhila. E iloilo lelei e kilatou na tui puipuia uma pe pāhia ma haogālemu ma vena foki ona auhia na tulaga fakatonutonu faka loto i fale vena ma te vā ma na malo i fafo.

Ko na tui uma o te COVID-19 e kui foki lava ina auhala kua uma te fakatātia mo te hukehukega pe haogālemu ma lelei te tulaga e iei. E fakaaauau foki te kaumaiga ona fakamaumauga mai na hukehukega faka te falemai kia te kimatou, ke mafai ai ke iloilo lelei te haogālemu ma te aogā ona tui puipuia mai te kamataga vena ki te fakaaauauga o te tui.

Ko ni ā na āfainaga o te tui?

Ko na āfainaga o te tui o te COVID-19 e takalahi ko:

- mamae/tigā te koga na fai ki ei te tui
- tigā ulu
- ivā pe vaivai

Ko na āuga ienei e takalahi, e hē tigāina foki pe mataloa, e hē taofia ai foki te toe tatao o hō tahi tui pe āfia ai au mea e fai ina aho takitahi. Ka fakatalohaga atu foki te kau faigaluega e fai ai to tui ke nofo koe mo he 20 minute kafai e uma tō tui ke hiaki ai pe iei he afāinaga e pa koe ki ei e ala mai i tō tui. Ko a matou tino faigaluega e fai e kilatou na tui ni tino kua uma te akoako lelei ina itu e kikila ai koe kafai e iei ni āuga e maua e koe ona ko te tui.

E hefe te tui puipua o te COVID-19 kina faine faitama ma kilatou e fakahuhu a latou pepe?

Fakamolemole talanoa ki te tino e fai e ia tō tui, tau fomai kaiga vena ma te tino e kikilagia koe i to manava faitama.

E maua nei te tui puipua e na koga maotua?

Io. Ko te tui ka maua e na kogafenua uma o Aotearoa Niuuhila.

E fakaliliu na fakamatalaga ma na lihoi kina gagana uma a te Pahefika?

Kua iei na lihoi ma ni fekau tāua kua uma ona fakaliliugia kina gagana kehekehe a te Pahefika. E maua i luga o te website a te Matāeke o te Ola Mālōlō. E lahi na lihoi ko i tau fakatātia, ma e fakaliliu foki. E tulaga mai foki ei la iei ni fakaopoopoga e fai.

E iei ni fono faka kogāfenua ma na nuku e fai ke talanoa agai ki te tui puipuia?

Ko ki matou e fakamoemoe ke iei ni avanoaga venei i loto ona nofonofoga e iei koutou, e aofia ai foki na matua mātutua o te Pahefika.

E auai na takitaki Pahefika ona lotu ma na nuku i te tau fakailoa atu ma fehoahoani ki te hokotaga ma tagata Pahefika?

Ko te Matāeke o Tagata Pahefika ma te Matāeke o te Ola Mālōlō e fakatāua lele e ki laua te lagolago ma na fautuaga e kaumai e na takitaki Pahefika ona lotu ma na nuku ki te tau logologoga o tagata. Ko na Fono a te Pahefika e fai i luga o te Zoom e āfia ai na koga uma o Niuhila, ko he tahi ia o auala e aofia ai na takitaki. Ko na fono faka kogāfenua ka fakataunuku i na kogāfenua uma o Niuhila ma e fai foki i na gagana Pahefika kehekehe ke lahi ai he talonoaga e maua.

Fakamatalaga Fehoahoani

Ko ai te mafai ke talanoa au ki ei ke maua ai ni ietahi fakamatalaga?

E mafai koe ke fakafehōkotaki te Healthline ite 0800 358 5453 mo ni ietahi fakamatalaga. E mafai foki koe ke talanoa ki tau fomai kaiga pe ko he teine fomai.

Ko fea te maua ai e au na fakamatalaga hako?

E maua e koe na fakamatalaga e hako ma fakatuatuagia i te www.covid19.govt.nz ma te www.health.govt.nz/covid-vaccine pe talanoa foki koe ki tau fomai kaiga.

E taua te maua ona fakamatalaga hako. Fakamolemole tatou mataala kina fakamatalaga hēhē e fakahalalau i luga o na koga fakahalalau ma ietahi koga. Ko koe e tatau ke fakahoa oioti na fakamatalaga e maua mai na koga aloia a

te mālo.